

Ks. Jerzy M i s i u r e k, *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej*, Częstochowa: Wydawnictwo Świętego Pawła 2003, ss. 303.

Zarys historii duchowości chrześcijańskiej w opracowaniu wybitnego historyka teologii duchowości polskiej, autora *Historii i teologii polskiej duchowości katolickiej* I-III, Lublin 1994-2001, jest wznowieniem pierwszej poważnej syntezy teologiczno-historycznej Autora, ukazującego przekrój dziejów chrześcijaństwa w aspekcie duchowego życia wiernych. Wydany przez ks. J. Misiurka w 1992 r. w Lublinie

w niewielkim, jak na dzieło takiego formatu, nakładzie, od dawna wyczerpanym, ciągle wzbudza zainteresowanie i jest poszukiwany na rynku.

Oprócz wymienionych wyżej obiektywnych powodów wznowienia dzieła podaje Autor osobisty motyw natury duchowej. „W cywilizacji, która zdaje się odchodzić od Boga i jego praw – pisze – należy przypomnieć sobie mistrzów życia duchowego, którzy swoim nauczaniem i postawą życia ukazywali innym wzory postępowania [...] Niech więc ten zwięzły *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej* będzie podstawą naszych głębszych refleksji, odnoszących się do prowadzenia życia godnego uczniów Chrystusa na miarę XXI wieku” (*Przedmowa do nowego wydania*, [w:] *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej*, Częstochowa 2003, s. 8).

Dobrze zatem się stało, że po 11 latach *Zarys* mógł się ukazać ponownie, przy tym w nieco poszerzonym i uzupełnionym zakresie. Należy się spodziewać, że fragmentaryczne z konieczności ujęcie historii chrześcijańskiej duchowości da ogólny ogląd duchowego życia chrześcijan obrządku katolickiego, a także dziejów duchowości innych Kościołów chrześcijańskich, i pobudzi do rozszerzenia poszukiwań własnych, zwłaszcza przez teologów rozpoczynających pracę naukową w obrębie teologii duchowości. *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej* jest też opracowaniem dla teologów innych specjalizacji. Dzięki niemu kolejne pokolenia polskich teologów będą mogły czerpać wiedzę oraz inspirację duchową i naukową z owoców pracy naukowej ks. prof. Jerzego Misiurka.

Materia opracowania dotyczy dziejów życia duchowego chrześcijan od okresu starożytności chrześcijańskiej, poprzez średniowiecze, okres nowożytny, aż do czasów najnowszych. Należy zaznaczyć, że autor uwzględnił zróżnicowanie form życia duchowego chrześcijan, odłączonych w trakcie rozwoju dziejów od Kościoła powierzonego przez Chrystusa Piotrowi i jego następcom. Ukazał zatem, że od XI w. nieco odmiennie rozwija się teologia i życie religijne chrześcijan tradycji bizantyjskiej, a od XVI w. zachodniej frakcji reformowanej (Kościoła ewangelicko-augsburskiego i Kościoła ewangelicko-reformowanego) i anglikańskiej. Chrześcijaństwu spoza katolickiej tradycji rzymskiej poświęcił jeden rozdział – V. *Dzieje duchowości innych Kościołów chrześcijańskich*, a cztery – z pięciu rozdziałów książki – rozwojowi życia duchowego członków Kościoła katolickiego jurysdykcji rzymskiej.

Rozdział I – *Okres starożytności kościelnej* – ukazuje ewolucję doktryny chrześcijańskiej, kształtującej model życia religijnego. W części zajmującej się czasami apostołskimi opisał duchowość św. Jana Ewangelisty oraz duchowość św. Pawła, szczególną uwagę zwracając na ich mistycyzm. W okresie poapostołskim omówił wczesnochrześcijańskie świadectwa życia duchowego, m.in. *Katechezy* św. Cyryla Jerozolimskiego, tzw. *List Barnaby*, *Didaskalia Apostolskie* czy *Dialog z Żydem Tryfonem* św. Justyna. Spośród najważniejszych przejawów życia duchowego w pierwotnym chrześcijaństwie zajął się modlitwą i innymi formami naśladowania Chrystusa, zwłaszcza postem, a także tradycją pokuty nakładanej za apostazję. Czas od IV do XI w. potraktował jako *Okres wielkich Ojców Kościoła i pisarzy wczesnochrześcijańskich*. Poczynając od charakterystyki duchowej myśli św. Bazylego Wielkiego, poprzez innych Ojców Kapadockich, przez *Collationes Petrum* św. Jana Kasjana, ukazał rozwój duchowości chrześcijańskiej, a także pierwotnych form życia monastycznego na Wschodzie, natomiast przedstawiając myśl św. Augustyna, św. Leona

I Wielkiego, św. Benedykta z Nursji czy piśmiennictwo św. Grzegorza Wielkiego, omówił dwa nurty życia chrześcijańskiego: kontemplację Boga i działanie na rzecz bliźniego (s. 50). Na kanwie myśli wielkich Ojców Kościoła zreferował też twórczość teologiczną powstałą z ich inspiracji.

W rozdziale II – *Średniowiecze* – na tle powszechnego trendu do życia według modelu konsekrowanego scharakteryzował duchowość franciszkańską, dominikańską, *devotio moderna* i duchowość polską tego okresu.

Kontynuację charakterystyki duchowości chrześcijańskiej według szkół duchowości umieścił w rozdziale III – *Okres nowożytny*, gdzie, po ukazaniu odrodzenia szkoły franciszkańskiej i dominikańskiej, przedstawił duchowość ignacjańską, karmelitańską, oratoriańską (zarówno włoską, jak i francuską), alfonsjańską, salezjańską, pallotyńską; poza schematem zakonnym osobno omówił duchowość św. Franciszka Salezego i jej znaczenie w kontekście wypaczeń jansenizmu. Ponadto osobno skonstruował syntezę polskiej duchowości w okresie nowożytnym, charakteryzując dorobek rodzimych pisarzy – od *Modlitewnika* Nawojki, przez pisma m.in. Biernata z Lublina, Stanisława Hozjusza, Piotra Skargi, Mikołaja Łęczyckiego i Kaspra Druzbickiego, aż po abpa Zygmunta Felińskiego, Kolumby Białeckiej czy Piotra Semenki.

Czasom najnowszy ks. Misiurek poświęcił rozdział IV. Zostały one omówione według nurtów pobożności obecnych w Kościele powszechnym: mistyczno-kontemplacyjny, biblijno-liturgiczny, chrystocentryczno-eklezyjalny, maryjny, pneumatohagijny. Ponadto osobno przedstawił główne nurty w polskiej teologii duchowości, piśmiennictwie ascetycznym i życiu duchowym wiernych – mistyczno-kontemplacyjny z Albertem Chmielowskim, Bronisławem Markiewiczem i Faustyną Kowalską, z oryginalną myślą teologiczną Aleksandra Żychlińskiego, Augusta Hlonda, Jacka Woronieckiego; chrystocentryczny (zmartwychwstanki, szare urszulanki), maryjny (reprezentowany m.in. przez św. Maksymiliana Marię Kolbe, Stefana Wyszyńskiego) i eklezyjalny, głównie w aspekcie rozwoju ruchów kościelnych.

Należy zaznaczyć, że wznowione dzieło zostało uzupełnione i rozszerzone o wydarzenia z życia religijnego ostatniego dziesięciolecia, np. część dotycząca duchowości chrystocentrycznej w czasach najnowszych (s. 223). Zawiera ocenę znaczenia dla polskiej duchowości encykliki papieża Jana Pawła II *Ecclesia de Eucharystia* i krótką charakterystykę jej przesłania. W paragrafie dotyczącym duchowości maryjnej znalazło się omówienie i ocena listu *Rosarium Virginis Mariae*, a w części poświęconej duchowości eklezyjalnej – opinia o roli środków masowego komunikowania w szerzeniu apostołatu.

Dlaczego warto sięgnąć po dzieło ks. Misiurka? Otóż dlatego, że „[...] daje wiele przykładów, jak można ukierunkować swoje życie duchowe na Jezusa Chrystusa. W Nim jest wzór życia doskonałego, w Nim źródło świętości. Lektura tej książki może stać się źródłem głębszej refleksji na temat życia godnego uczniów Chrystusa na miarę XXI wieku. [Dlatego] warto zapoznać się z bogactwem form własnej duchowości, aby nie ulegać łatwemu zachwytowi nad innymi «modnymi» ostatnio nurtami duchowymi” (tekst z okładki książki).

Zofia Pałubska

Międzywydziałowy Zakład Leksykograficzny KUL